

Gekozen ongelijkheid

Ongelijkheid was mede door het boek van Piketty (2014) de hype van 2015. Een relevant onderwerp, maar helaas lopen feiten en opinies in de ongelijkheidsdiscussie te vaak door elkaar, net zoals in het boek van Piketty zelf. Ja, het statistische deel van zijn werk is imposant. Maar voor het tweede deel waarin hij zijn mening geeft en beleidsaanbevelingen doet, geldt dat veel minder. Daar wordt de econoom Piketty ineens politicus.

Economie is echter niet hetzelfde als politieke ideologie. Het is een wetenschap waarin de verdeling van schaarse goederen en diensten centraal staat. Daarmee beschouwen economen de uitkomst van ruil en productie via het marktmechanisme als neutraal, in de zin van waardevrij. Zo wordt het streven naar een rechtvaardige verdeling dan tot een politieke kwestie: de markt creëert inkomens en vermogen, en vervolgens zorgt de politiek via belastingen en uitkeringen voor de herverdeling daarvan.

De kracht van economie is dat die maar één waarde oplegt. Die waarde is dat meer welvaart beter is dan minder welvaart. Op basis van feiten en analyse geeft de economie aan welke verdeling de meeste welvaart oplevert. Met de economische theorie kan men dus geen uitspraak doen over het wenselijke herverdelings- en gelijkheidsniveau. Maar dat wil niet zeggen dat economen geen uitspraken kunnen doen over de vorm waarin die herverdeling het beste kan geschieden. Inkomensherverdeling dient de beslissingen van burgers en bedrijven zo min mogelijk te verstoren. Zo kan een verhoogd toptarief in de inkomstenbelasting mensen te sterk afremmen bij hun beslissing om zich te scholen of om meer uren te gaan werken. Bas Jacobs (2015) spreekt van 'de prijs van gelijkheid'.

Behalve dat men in de ongelijkheidsdiscussie objectieve en normatieve inzichten door elkaar husselt, vullen verschillende mensen het begrip 'ongelijkheid' ook verschillend in. Piketty en velen met hem zien ongelijkheid als iets wat intrinsiek slecht is. Ongelijkheid is per definitie onrechtvaardig en de verdeling moet koste wat kost gelijkjer. De Vlaamse hoogleraar arbeidsrecht, Marc de Vos (2015), doet een interessante poging om dit misverstand te ontzenuwen door onderscheid te maken tussen rechtvaardige en onrechtvaardige ongelijkheid. Ongelijkheid is rechtvaardig wanneer ze de verschillen in menselijke keuzes reflecteert, en onrechtvaardig wanneer ze het gevolg is van een gebrek aan gelijke kansen. Hier is een waarschuwing op zijn plaats, want vanaf hier volgen ook normatieve vragen en opmerkingen. Dat is nodig om de opvatting van de Piketty's van deze wereld te doorgronden.

Wie naar de oorzaken van ongelijkheid kijkt, verrijkt de herverdelingsdiscussie. Door kansongelijkheid al vroeg in het leven

BARBARA BAARSMa
Hoogleraar aan
de Universiteit van Amsterdam

aan te pakken, wordt ongelijkheid later voorkomen. Dat we nog altijd geen goed werkend stelsel van vroegschoolse educatie voor kinderen uit achterstandsgezinnen hebben, is een veel groter probleem dan de vraag of we een procentje meer of minder vermogensbelasting zouden moeten betalen.

Tegelijk wordt de ongelijkheidsdiscussie ook rijker als we de consequenties van individuele keuzes daarbij betrekken. Iemand die ervoor kiest om in zijn vrije tijd een opleiding af te ronden, krijgt meer salaris. Iemand die ervoor kiest om meer uren te gaan werken in plaats van in deeltijd, verdient meer. Iemand die ervoor kiest te verzuimen in plaats van gewoon door te werken, maakt minder snel promotie. Is dat onrechtvaardige ongelijkheid?

Laten we eens in meer detail naar verzuim kijken. Tot op zekere hoogte is verzuim een keuze. Hoe kan het anders dat verzuimpercentages zo sterk verschillen tussen sectoren en naar bedrijfsomvang, en ook afhankelijk zijn van de conjunctuur? Volgens het CBS is het verzuimpercentage in het onderwijs en openbaar bestuur bijna vijf procent en in de horeca slechts iets meer dan twee procent. Verder meet het CBS dat het verzuim in bedrijven met minder dan tien werknemers in 2014 maar 1,6 procent bedroeg. Het verzuim in bedrijven met tussen de tien en honderd werknemers lag met 3,3 procent meer dan tweemaal zo hoog, en in grote bedrijven met meer dan honderd werknemers was het met 4,6 procent zelfs bijna driemaal zo hoog. Bovendien blijken werkenden minder te verzuimen in een laagconjunctuur. Het CPB (2005) berekende dat een werkloosheidsdaling met één procentpunt tot een ziekteverzuimstijging van een kwart procentpunt leidt. Vaak worden deze feiten samengevat onder de noemer 'ziekte overkomt je, verzuim is een keuze'.

Bij de discussie over ongelijkheid kan dus niet zonder meer voorbij worden gegaan aan de keuzes die mensen maken. Sartre schreef het al: "*L'homme n'est rien d'autre que ce qu'il se fait.*" Dus: wie je bent, blijkt uit wat je doet. Je kiest er zelf voor hoe je je gedraagt en hoe je omgaat met situaties. Die keuzes maken je tot wie je bent en bepalen ook waar je uitkomt in de inkomens- en vermogensverdeling.

LITERATUUR

CPB (2005) *De conjunctuurgevoeligheid van het ziekteverzuim*. Den Haag: Centraal Planbureau.

Jacobs, B. (2015) *De prijs van gelijkheid*. Amsterdam: Prometheus / Bert Bakker.

Piketty, Th. (2014) *Kapitaal in de 21ste eeuw*. Amsterdam: De Bezige Bij.

Vos, M. de (2015) *Ongelijk maar fair*. Houten: LannooCampus.